

УДК 811.161.2

Кир'янчук Богдан

ПРОБЛЕМИ ГЕРМЕНЕВТИКИ ЕПІСТОЛЯРНОГО ЖАНРУ (НА ПРИКЛАДІ ЛИСТІВ В. СТЕФАНІКА)

У статті досліджується герменевтична природа епістолярної спадщини В. Стефаніка, котра найпершою мірою увиразнює принципи її інтерпретації. При цьому акцентується на феномені герменевтики індивіда, який проєктується в ширшу площину герменевтичної систематики, засвідчену співдією з мовним аспектом, антидогматизмом, тлумачним первнем тощо. Доводиться значення герменевтичного наповнення для розуміння художньої специфіки епістолярію письменника.

Ключові слова: герменевтика, індивід, текст, лист, мова, антидогматизм, тлумачення.

В статье исследуется герменевтическая природа эпистолярного наследия В Стефанька, которая определяет принципы его интерпретации. При этом акцентируется на феномене герменевтики индивида, который проецируется в более широкую плоскость герменевтической систематики, представленную взаимодействием с языковым аспектом, антидогматизмом и др. Доводится значение герменевтического наполнения для понимания художественной специфики эпистолярия писателя.

Ключевые слова: герменевтика, индивид, текст, письмо, язык, антидогматизм, толкование.

The article examines the hermeneutic nature of epistolary heritage of V. Stefanyk, which largely makes the principles of its interpretation more distinct. Also, it is accentuated on the phenomenon of hermeneutics of an individual who is projected into a wider plane of the hermeneutical taxonomy presented by the interaction of the linguistic aspect, anti-dogmatism and so

on. The meaning of the hermeneutic content for understanding the specifics of the writer's epistolary fiction is proved.

Keywords: *the hermeneutics, an individual, a text, the writing, a language, anti-dogmatism, an interpretation.*

Необхідність герменевтичного аналізу літературно-мистецьких явищ доводять такі вчені, як З. Лановик [5], М. Лановик [6], Ю. Ковалів [4], Р. Мних [7], Д. Наливайко [9], Л. Врубель [2], Ю. Борев [1], В. Халізов [10] та ін. Метою нашої статті є з'ясування герменевтичної специфіки епістолярного жанру, знакова природа якого довершено представлена листами В. Стефаніка.

Аспект герменевтики індивіда має істотне концептуальне навантаження в першому з двох листів В. Стефаніка до В. Морачевського за червень 1898 р. Сфера відношення-стосунку інтенсифікується з особливою виразністю в спеціально виокремленому композиційному сегменті, який являє собою, по суті, довершений зразок поезії в прозі. Відповідно до цих жанрових вимог будується принцип зображення – максимально ущільнений, лаконічний, проте водночас такий, що передбачає існування хронотопічних параметрів: “Стояв коло других та пізнавав людей. З его села були і з других були. Брала собі їсти й пити”. Концентрація уваги на герменевтичному відчитуванні настільки велика, що інші звукові ефекти не вловлюються належним чином, постають на другому плані порівняно з головним: “Він не чув, лиш пізнавав. Всі не чули, лиш пізнавали собі своїх із селів (...) Всі очі кумпанії шукали в товпі, як діти ягід по лісі, аби найти свого” [8, 140].

Натомість у другому листі момент герменевтики індивіда оригінальним чином пов'язується з розумінням В. Стефаніком художньо-естетичної природи власної творчості. Високо оцінюючи переклад “Синьої книжечки”, виконаний В. Морачевським, він формулює герменевтичну специфіку взаємодії конкретики її образності з усім людським загалом селянської спільноти. Причому якраз таким загалом, який передбачає розуміння та поцінування кожного окремого індивіда: “Сам вижу тепер, що воно файне є – така малесенька трагедія усіх хлопів на світі” [8, 142]. Зв'язок у цьому випадку є обоюстороннім: автор

та текст впливають на реципієнта, відповідно реципієнт – на витлумачення тексту та його автора. Принагідно зауважимо, що значення тексту в такому герменевтичному контексті є, як відомо, домінантним, воно обумовлює весь процес інтерпретації.

(Слід зазначити, що В. Стефаник інколи звертається до своєрідного герменевтичного гумору. Мається на увазі такий поетичний феномен, коли з допомогою герменевтичної процесуальності фіксується створення гумористичної картини. Вказана дотепність простежується, зокрема, в листі до О. Кобилянської від 18 червня 1898 р. Письменник трактує свою колежанку як всюдисущого герменевта тих музичних творів, які виконує знаменита С. Крушельницька, відповідним чином через зазначену особу повинно доноситися до інших реципієнтів смислове наповнення співу артистки: “А я би коло Вас таку гадку гадкував: і я не розумію і всі душі, що отут коло нас “слухають концерту”, не розуміють, і сама Солоха не розуміє, – лиш панна Ольга та дуже, вона одна, розуміє оці співанки. Я би так гадкував, а Ви би слухали, а я би через Вас аж слухав” [8, 142]).

Герменевтична природа мистецького творення є предметом авторського осмислення в листі В. Стефаника до О. Кобилянської за липень 1898 р. Думається, що в ньому маємо органічне поєднання трьох найголовніших аспектів: художнього, теоретичного та власне приватного. Останньому підпорядковані два попередні, оскільки йдеться про програмування майбутньої рецептивної дії адресата. Письменник зазначає: “Про себе я нічого не годен писати. Як Вам показувати чоловіка, що ходить коло великої мармурової брили? Ходить коло неї, потім падає на ню, потім нігтями її рве, – а брила мертва. Потім сльози падають на камінь, ще потім душа прожерла би камінь – і раниється” [8, 146]. Йдеться, на перший погляд, про монологічну модель пізнання, тобто таку, що протистоїть діалогічному збагненню, а відтак – і герменевтичному тлумаченню. Матеріал – кам’яна брила – є тією інстанцією, що не передбачає невизначеної наперед зміни, а звідси – народження новоїислової якості.

Проте наступне розгортання міркувань засвідчує, що сприйняття цього предметного матеріалу все ж таки не є однозначним. Воно амбівалентне, оскільки передбачає нашарування певного смислу із досить виразно наміченою гуманітарною

проекцією: “Раз з тої брили стає хрест над могилою – і смуток; раз вибігає білий ангел, як з раю, і радість” [8, 146]. І далі: “Часом видиться, що брила розпадаєся в порошок і трава на ній поростає; а другий раз, що голова витісуєся з білим язиком і з блудними очима, як голод” [8, 146].

Простежується оригінальна градація мистецького олюднення неживої предметної сфери. Ключову роль у цьому процесі відіграє, безсумнівно, аспект герменевтики індивіда. Відповідно до цього вбачаються й домінуючі константи інтерпретаційної діяльності: “Душа розуміє і чує плиту тоту і часом гаркне як пес, як єї здаєся, що з плити зробили постіль і рубають на ній жовняра, що повісився. А як хто вчує гаркіт – то, п’ючи пиво, каже: досконала обсервація, – і вдоволений, що хтось обсервує за него!” [8, 147].

Митець викладає власне бачення герменевтичної сутності мистецтва, виходячи, наскільки це дозволяє жанр листа та специфіка твору в творі, з новелістичного принципу побудови оповіді композиції. Одночасно з найвищим піднесенням наступає докорінна зміна: замість задекларованого в дебюті монолізму та антигерменевтизму наступає повне утвердження діалогізму і розуміння, що засвідчується також своєрідним кільцевим обрамленням, яке виконує функцію рамок тексту, котрий міститься в іншому тексті, – в листі: “Як Вам описати такого чоловіка, що ходить коло тої плити і видить, що в плиті живе мармурове жите!?” [8, 147]. Романична проблемність поставленого запитання найперше передбачає той варіант відповіді, що “таким чоловіком” є людина, наділена справжнім герменевтичним світобаченням, а відтак – і мистецьким талантом.

Площина відношення-стосунку узгоджується з констатацією часу як об’єкту зображення. Це стосується відтворення певних пір року та тієї хронологічної інтенсифікації сфери герменевтики індивіда, що від них суттєвим чином залежить. Вказана особливість істотно виявляється в листі до В. Морачевського за серпень 1898 р. В. Стефанік зазначає: “Я Вас хочу мати тогди у себе, як страшна робота у нас трохи полегшає. Що мені з того, як моя хора мама попри роботу свою ще буде нами побиватися? Мені все буде здаватися, що я маю гостей, а я не хочу з Вас мати гостей, але сестру, брата, діти від брата (...) Я хочу коло Вас

ходити у світлі і згляднім супокою. Я намордувався півроку страшними, буденними муками – і заслужив, аби хоть з Вами мати ясну годину (...) Хочу Вас мати у себе у вересні на храм, на 20-го” [8, 147]. Прикметно, що наведена констатація, котра, на перший погляд, не виходить за межі простого побутовізму, насправді виразно співвідноситься з поетикою української літератури на селянську тематику, виразно її навітлює. Мається на увазі залежність розвитку дії від образу часу, тобто від відтворення певних пір року та тих видів сільськогосподарських робіт, що з ними пов’язані.

Аналізований лист пройнятий високою мірою внутрішнього діалогізму. Він постає як безсумнівний структуротворчий чинник, а також як предмет авторського проблематизування, скрупульозного осмислення власної сутності в співвіднесеності з іншими. Більше того, йдеться про своєрідну філософему оприбутнення такого діалогізму, тобто – про його онтологічні глибини. Логіка існування діалогізму виводиться із об’єктивних потреб самої особистості: “Я хочу таких великих очий, аби вони уздріли мою муку, лиш уздріли! Як таких очий не надіблю, та й нема чого заважатися довго” [8, 147]. Вона поширюється на співдію з усім світом, але найперше через людину, у формах взаємодії з іншим індивідом: “Я тепер тікаю трохи над Дністер, я там був та й ще йду. Велика якась жура засіла над Дністром, може мої очі якурат Дністрові такі, як ті, що я їх шукаю” [8, 147]. Як бачимо, навіть і в цьому випадку, коли йдеться про образ ріки, маємо ефект герменевтики індивіда. Він органічно обумовлюється необхідністю продумування, виправдано характеризується філософсько-естетичним ствердженням своєї всепроникності.

Аспект герменевтики індивіда є надзвичайно суттєвим в осмисленні В. Стефаніком своїх взаємостосунків із найріднішими йому людьми. У цьому контексті він активізує продумування з використанням різних точок зору, а звідси – різних знакових систем окремих осіб. Визначальним у цьому процесі абсолютно вмотивовано постає момент внутрішнього проживання. Його письменник віднаходить завдяки геніальній інтуїції та вражаючій мислительній здатності, що доводить, зокрема, його лист до О. Кобилянської від 20 жовтня 1898 р.: “Часом

мені здаєся, що я мрія на тлі своєї запрацьованої родини. Всі вони скали праці перевертають і дивляться на мене, як на мрію якогось життя, котрим вони ніколи жити не будуть. Мені навіть здаєся, що я мрія серед всего того життя, що довкола йде. Я не годен “стреміти до цілі”, я не годен “добиватися”, я не годен “бути звірем товариским” [8, 152]. Трагізм такого існування має виразні хронотопічні параметри, котрі не вказані безпосередньо, але забезпечують найвищу міру естетизації його відтворення.

Герменевтичний характер мислення засвідчений у листі до О. Кобилянської за 20 травня 1899 р. У ньому митець говорить про вагомість площини відношення-стосунку, про те, що вона може руйнуватися в своєму природному плінні внаслідок технічних досягнень. Він виступає із запереченням, котре спричинене знаковим характером сприйняття, точніше – різницею знакових систем: “Я би хотів раз на все визволитися з їзди колією – не люблю я машин і залежності від них” [8, 183]. Таке ж семіотичне пояснення, але вже з незмірно глибшою мірою трагізму, стосується рецептивної дії найближчих людей стосовно творів письменника: “Ще мені в колії нагадалося, що моя мама не може моїх праць читати і розуміти. Жаль страшний мене опанував, а потім така студінь самоти – чужої чужениці. Я хіба не син мамин? Так мені було страшно самотою” [8, 183]. Як бачимо, різниця знакових систем є просто-таки вражаючою, хоча й стосується лише одного – художньо-творчого – самовияву індивіда. Тракується вона в плані сприйняття та тлумачення текстів, точніше – його відсутності, однак поширюється на інші аспекти герменевтичної систематики, найперше – герменевтики індивіда, котрий інтенсифікується до меж відношення-стосунку. Можна твердити й про інший аспект, котрий постає, на перший погляд, дещо віддаленим, однак істотно наснажує роздуми автора зі смислового погляду. Мається на увазі образ залізниці як просторової реалії, що асоціюється з односпрямованістю, а звідси – з догматизацією. Відкидання “колії” в її значенні, в її ціннісній однолінійності свідчить про наявність антидогматизму.

Вагомою увагою до питання герменевтики індивіда пройнятий один з листів В. Стефаніка до О. Кобилянської за листопад

1898 р. У ньому письменник із надзвичайною глибиною осмислює проблему людської сутності, котра є визначальною для художньої творчості. Природа мистецької самореалізації має справді герменевтичну обумовленість, вона щонайтіснішим чином пов'язана з феноменом дружби: “Буду писати для своїх приятелів. Хочу їм подобатися. Хочу їм заплатити за то, що вони приятелі. Кожда моя новелка – подяка для них” [8, 153].

Герменевтичне відчитання сутності іншої людини є смисловим ядром у розумінні митцем селянства. Воно досить чітко простежується навіть у збірній характеристиці, хоча первісно постало, безсумнівно, на основі розуміння конкретних індивідів: “Я люблю мужиків за їх тисячлітну, тежку історію, за культуру, що витворила з них людей, котрі смерті не бояться. За то, що вони є, хоть пройшли над ними бурі світові і повалили народи і культури. Є що любити і до кого прихилитися. За них я буду писати і для них” [8, 153]. Як бачимо, останнє речення уміщує констатацію герменевтичної взаємодії автора, персонажів та реципієнтів, хоча й здійснює це в досить узагальненому плані, через що й потребує додаткового уточнення.

Слід зазначити, що в ключі герменевтики індивіда В. Стефанік викладає розуміння проблеми інтелігенції. При цьому особливо потрібно враховувати те, що він має на увазі сучасну йому українську інтелігенцію, і то, на наше переконання, не в особі усіх її представників. Визначальним при цьому є справжнє сутнісне наповнення, котре є запорукою ведення повноцінного діалогу, герменевтичного в своїй основі. Проте за відсутності такого, але натомість – за наявності догматизованого монологізму, пустопорожньої тріскотні з'являється заперечна характеристика: “Для неї, інтелігенції, я не маю серця. Писати для неї не буду. Не можна любити то, що вродилося тому п'ятдесят років і є маленьке та до того миршаве. Оправдати я годе, але любити не можу” [8, 153]. Висока вимогливість письменника до провадження діалогу через власну творчість має герменевтичну зумовленість.

Про те, що В. Стефанік за основу власного розуміння селянства брав природу діалогізму – справжнього та сфальшованого – свідчать такі слова: “Як тепер я вижу, що організм мужицький простягнувся струнвою межи двома світами понад море і як на

тій струнві грає душа мужика на спілку з їх нуждою – то, ласкава пані, я мушу не дослухуватися катаринки в рукавичкових руках нашого образованого світа” [8, 154]. У першому випадку маємо істинне внутрішньо-діалогічне закорінення, таке, що вимагає своєрідного втягування у фарватер власної дії інших учасників, у тому числі, що особливо суттєво, – й митців. Натомість у другому – підкреслення нещирості, а звідси – заперечення істинно діалогічних передумов для розгортання розмови в її екзистенційному сенсі.

Акцентування на внутрішній діалогічній організації села, на противагу до монологічної та антигерменевтичної позиції так званої інтелігенції, є базовим для постання та функціонування літературної творчості, зокрема – і в аспекті її рецептивної дії: “Для мене села співають таку могучу пісню та гарну, що я мушу забути за “почини” інтелігенції. Як я селови читаю свій образок з єго життя, – то воно плаче, перлами мене обкидає” [8, 154].

Наведену тезу переконливо аргументують міркування письменника про долю українських емігрантів, які, хоча й подані в узагальненому плані, первісно також ґрунтуються на основі герменевтики індивіда, тобто на збагненні окремих людських доль, котрі пізніше доведено до майстерного синтезу: “Для мене нині емігрант, що летить світом як брудна, вандрівна птаха, оставша від громади, – і біль і поезія. Чи як би я той біль і поезію післав у руки нашої інтелігенції, чи вона би почула то, що я чую? Ні. А як так, то мені вільно не писати до неї нічо” [8, 154].

Герменевтичний підхід В. Стефаніка виявляється в осмисленні ним природи літературної творчості, специфіки оприсутнення її результатів. Вагомість та міра продумування в нього бере гору над порожньою монологічною презентацією: “Впрочім не люблю я карієри літературної. Що зауважиш, що “підглянеш”, що почувеш – зараз махай на торг аби продати!” [8, 154]. У цьому його позиція, по суті, суголосна з концепцією М. Гайдеггера про особливості та глибинне онтологічне значення людської думки, про те, що справжнє мислення лишає своєрідні борозни в площині буття навіть не залежно від того, чи було воно записаним, а чи тільки помисленим. Український митець

іде навіть ще далі, твердячи про неспівмірність мовної партії та її вислову в окремих випадках: “Часом не можна сказати того, що хочеся” [8, 154]. Мова в такому разі тяжіє до інтровертної сфери індивіда, хоча й проєктується водночас у площину буття, викарбовується на його скрижалях, знаходячи там своє місце.

Слід зазначити, що В. Стефанік має на увазі не всю українську інтелігенцію. Він критикує таких її представників, які, по суті, інтелігенцією не є. Натомість ті люди, в тому числі й селяни, яких митець протиставляє фальшивій інтелігенції, є справжньою інтелігенцією, тому що вони характеризуються рисами інтелігентності, найголовніша з яких – органічна здатність до сприйняття та засвоєння культурних цінностей. Цю тезу вагомо підтверджує як аналізований вище лист, так і наступний, також написаний до О. Кобилянської у листопаді 1898 р. У ньому митець виправдано обурюється тими вчинками нібито інтелігентних верств, які ніяк не узгоджуються з істинною шляхетністю: “Ще лиш слово за інтелігенцію (...) В’язала поляків повстанців, доносила до поліції. Кільканадцять років несла просто в поліцію Франка, Павлика і его сестру. Нині стала хитріша. Краде Франкови голоси при виборах і рівночасно святкує його 25-літню працю, хоче Франкови конче закинути, що б’є мужиків по лиці, і радуєся его прологом на представленню Наталки Полтавки” [8, 155]. Для письменника важливою, як видно зі сказаного, є істинна екзистенція того, що проголошується, а не розходження змісту декларованого із вчинками.

У цьому ж листі міститься ще один момент, надзвичайно вагомий для герменевтичної систематики. Він може трактуватися як ефект антидогматизму. Його безпосередній вияв пов’язаний з тлумаченням того життя, яке провадить так звана інтелігенція. Характерно, що В. Стефанік закидає їй надмірну унормованість, а звідси – задогматизованість, неприродність самореалізації. Автор протиставляє власну герменевтичну позицію, засновану на антидогматизмі, неправильному, на його погляд, розумінню життя: “Я був, пані, лиш раз на рускім бали (...) Аранжер кричав, що молоді мають танцювати. Ще і нині мені не в моготу піймати, як можна танцювати при команді?” [8, 155]. Йдеться, фактично, про заперечення того доктринерства, яке підносить догматизування до рівня системи, породжу-

ючи при цьому заскорузлисть людського існування, знищуючи його живі прояви: “Потім танець. Як страшно робиться від тих скованих молоденьких сердець” [8, 155]. Названий догматизм є всеохопним, він поширюється в своєму негативізмі на всі сфери, хоча й подано лише один його зріз, котрий умовно можна назвати святково-розважальним: “Чи забава не є зеркалом буденного життя люцького?” [8, 156].

Розуміння В. Стефаніком природи художньої літератури у зв’язку з проблемою герменевтики індивіда яскраво представлено в листі до О. Кобилянської за лютий 1899 р. Письменник наголошує на вагомості такого письменства, яка унаочнює онтологічні глибини людського мислення, оприсутнює його справжню екзистенцію. Для нього в цьому плані надзвичайно важливою є сфера відношення-стосунку, вона побуджує людину до художнього творення та сама своєрідним чином віддзеркалюється в ньому: “А тішитися я не годен, бо я всяку літературу маю за ніщо. Я пишу тому, що люблю мужиків, і пишу для приятелів. А більше для нічого і нікого” [8, 166]. Думається, що заперечуються ті аспекти мистецтва слова, які не відповідають повною мірою особливостям його сутнісного наповнення, тобто, з герменевтичного погляду, не є говорінням у повному розумінні цього слова, не є омовленням буття: “Література, то є афішовання, то є комедіянство. Вся, вся” [8, 167]. Мається на увазі максимальна міра вимогливості до власного слова та безкомпромісність у її досягненні. Базується вона на ефекті продукування іншої людини, на результатах її збагнення. Відразу ж після наведеного тексту в листі розгортаються міркування про взаємостосунки автора зі своїм батьком, про те, що він не завжди був належно витлумаченим: “А я тата тепер аж полюбив, бо донині я его не любив (...) Я полюбив свого тата і тішуся. Я так не годен любити, що як кого полюблю, то чую, що небо д’мені хилиться” [8, 167].

Аспект герменевтики індивіда виразно виявляється в осмисленні тих людей, які оточували В. Стефаніка. Характерно, що сфера відношення-стосунку здобуває при цьому різні вияви. В одних випадках вона витлумачується в позитивному ключі, в інших – заперечується через надмірне догматизування людської особи, котре породжується задогматизованістю певної

спільноти. Це засвідчує другий з листів до В. Морачевського за червень 1898 р., в якому йдеться про особу письменника В. Будзиновського: “Мені сумно, що він не найшов собі людей таких, як він, таких, що самотні поважають. Додайте йому сили, аби він відірвався від людей” [8, 144]. Йдеться не про заперечення міжособистісної взаємодії, а таке її утвердження, котре базується на суверенності особи. Відкидається догматика угруповання, що унеможливорює повноцінні стосунки, їх істинний герменевтичний зміст. Цю ж думку увиразнює трохи пізніший лист до О. Кобилянської – за липень 1898 р.: “Тепер сваримося з Будзиновським за те, що він не хоче покинути тої зграї з “Діла” [8, 147]. Таке означення асоціюється найперше з надмірною програмністю, її гіпертрофією, що призводить до нівеляції людського чинника, його розчинення в підпорядкуванні догмі.

В. Стефанік, виходячи з герменевтичних позицій, осмислює природу власної творчості. Це ж стосується і його епістолярію. Митець розглядає названий жанр у контексті відношення-стосунку, виправдано стверджує його первісну невіддільність від живого спілкування з іншою людиною, що підтверджує лист до О. Гаморак від 19 лютого 1899 р.: “А тепер пишу до Вас лист. Мені все жаль кидати лист до Вас, бо я сам хотів би йти до Вас. Ну, не можна. Дуже добре, що є таке слово. Без него зле би було” [8, 171]. Прикметно, що передує цитованим словам кількааспектне розгортання продумування особливостей міжособистісної взаємодії автора та його оточення в реальному житті, відчуття невдоволення письменника з приводу відсутності повноцінної особистісної реалізації. Загальне смислове наповнення твору доводить, що саме це є першопричиною його появи. Натомість в одному з листів до цієї ж адресатки за березень 1899 р. митець формулює власне бачення природи епістолярного жанру: “Я не маю часу тепер що писати і звичайно свою жилку писарську згону на листах. То коштує мало часу і не мучить, за півгодини готово. А все помахався пером” [8, 175]. Йдеться, як бачимо, і про специфіку своєї мистецької самореалізації, і про стосунок епістолярної спадщини до загальної художньо-естетичної системи.

Високою мірою герменевтичної інтенсифікації пройнятий лист до О. Кобилянської від 26 лютого 1898 р. Письменник

застосовує своєрідну градацію в продумуванні природи відношення-стосунку, його значення для власної особистісної екзистенції. Наголошується на вагомості хронотопічних параметрів у такому контексті, найперше – в аспекті хронотопу зустрічі. Причому він, своєю чергою, вбачається також значно інтенсифікованим: “Хотів би-м часом , аби хто прийшов до мене і сказав: я хочу близьенько коло тебе сісти, але близьенько, дуже близьенько!”. У цьому ж смислового ряду як невід’ємна постать повинна бути присутня матір: “Хотів би-м часом бути коло мами, аби мені казала, що-м добрий син мамин, що-м все був добрий від отакого, о!” [8, 172]. Наступним етапом уявляється дружня приязнь, герменевтична за своїм ціннісним спрямуванням: “Потім хотів би-м зібрати всіх приятелів своїх і пити з ними і гуляти. А якби вони хотіли відходити, то би-м сказав: візьміть мене, кохані, з собою, мені так самому зле, зле” [8, 172]. Симптоматично, що завершується герменевтичний сегмент листа тезою про необхідність самоосмислення, котра талановито розігрується в гумористичній площині: “То знов нічо не хочу, хожу собі і міркую, що добре треба себе пізнати. “Дуже мені приємно – дуже приємно”. “А як Ви задивляєтеся на війну американську? Я, бачите, тото, я взагалі думаю, що Америка здобуває собі моцарствоє становисько, Європа, тримайся!” – “А Ви як?” – “Я отак таки”. “Мило було пізнати такого умного чоловіка”...” [8, 172]. Йдеться про неможливість такого пізнання, точніше – його довершеного викінчення. Звідси – закономірний потяг до виходу в ширше смислове поле, в площину відношення-стосунку. Грайливість, фрагментарність викладу та невизначеність змісту наведеного уступу засвідчують саме названий поетичний ефект.

Вагомою увагою до проблеми герменевтики індивіда характеризується перший з листів до О. Гаморак за лютий 1900 р. Це стосується осмислення-завершення особи С. Пшибишевського, яке відбувається в герменевтичній площині. Причини суспільно-творчого дискомфорту польського митця автор вбачає в площині відношення-стосунку, в тому, як він співвідноситься з оточенням: “Чоловік вже не нещасливий, але демонічний в недолі. Пірвав всі нитки межи собою і людьми і тепер шукає кінців і сили не має ані в очах, ані в руках, аби наново приси-

литися. Пропав” [8, 198]. Зважаючи на іншу людину, письменник продумує власну долю, точніше – контрастно її зіставляє з прагненням віднайти найбільш виправданий шлях особистісної екзистенції. Він полягає у правомірній взаємодії з навколишніми: “Я маю то щастє, що багато людей йдуть до мене зі своїми ранами, аби я їх як пес облизував. А то я сам такий Лазарь. Хіба до Вас очи підвожу. А нікому не показую своїх ран більше” [8, 198]. У цьому ж листі наголошується на необхідності утворення своєрідного ланцюга взаємопродумування, який є надзвичайно суттєвим для людського існування, постаючи своєрідним ґрунтом, на якому людина може належним чином утримуватися в смисловому плані: “Всі троє говорять за мене, а я за Вас гадати буду” [8, 199].

Герменевтична організація мислення В. Стефаніка виразно виявляється в листі до О. Гаморак за січень 1900 р. Він наголошує на органічній потребі довготривалої міжособистісної взаємодії, яка є запорукою істинності дружніх стосунків: “Морачевський мене дуже любить. І я его. Але мені хвибує традиції серця. Я не можу любити з сьогодні на завтра” [8, 197]. Характерно, що письменник цілком адекватно фіксує той момент, як його сприймає оточення. При цьому на першому плані абсолютно виправдано постає аспект діалогізму, який є доконечно необхідним при повноцінному герменевтичному продумуванні: “Русини мене вітають. І, як бачу, ніби з пошанівком злосливим. Не знають, що з мене ще може бути і не вмють ще мене в рахунок взяти. Всі вони є безпредметові, бо маленькі в бажаннях і любити мужиків не можуть. Всім їм без того зле. І робота через то у них зла” [8, 197]. Смисловим ядром відповідного трактування є саме аспект герменевтики індивіда, оскільки його дотримання є запорукою належного сприйняття та оцінювання. Натомість за відсутності такого – “любити мужиків не можуть” – впадання в монологізм та неадекватність.

Значений лист уміщує міркування В. Стефаніка, які сягають вражаючої сили та глибини й викликані відходом у інший світ найдорожчої людини – матері. Письменник говорить про свій стан у хронотопічному ключі: “З дому я їхав так, що поза собою не лишав нічо, лишень мамин гріб, а перед собою нічого не видів. Міг-см стати посеред дороги і не вертатися, і даль-

ше не йти”[8, 196]. Простежується взаємодія метафоризованих хронотопів дороги та зустрічі. Причому така, що приголомшує своєю стагнаційністю. Думається, що ця негачія трагізму забезпечує художньо-філософську унікальність названого хронотопічного утворення не лише в українському, але й у світовому літературно-естетичному досвіді.

Аналогічно в хронотопічному плані, але вже з більше універсальною сферою герменевтики індивіда подано сцену прощання з матір’ю: “Я цілював сухі руки моєї мами і студене чоло і чув-єм над собою заметіль життя без світла” [8, 197]. Спостерігається поширення розлуки з матір’ю на весь сутнісний вияв відношення-стосунку в його панхронічному охопленні.

Емоційно-ціннісний зв’язок відношення-стосунку та його хронотопічних параметрів сягає найвищої міри вияву в зображенні останніх передсмертних днів матері, її прощання як з рідними, так і з усім, що її оточувало. Підтвердженням сказаному є лист В. Стефаніка до Гамораків за грудень 1899 р. Першорядну роль у цьому відіграє використання герменевтичної образності, зокрема – поетики погляду: “Не можу лишити мами, бо вмирає, а вмираючи, водить за мною очима тусклыми, добрими. Дивні тоті очі, що навіки прощаються. Але той плач усіх, а ще ті сльози дрібні усіх бідних, що голосять над ними, оті плачі, вони мене стягають на спідний спід муки і суму” [8, 196].

Хронотоп зустрічі, поданий із заперечним знаком, увічне стосунки людини з тими, хто відіграв істотну роль у її житті. Відповідно до цього функціонує також її мовлення: “Забагає усіх наймитів, що в нас служили від давен-давна, і ціла їх хата повна. А мама до них гладкими, майже декламаторськими словами говорить, аби єї простили усі провини” [8, 196]. Площина міжособистісного відношення інтенсифікує навіть уяву особи, яка перебуває у скрайній межовій ситуації: “Найбільшу потіху має з отої громади дівчаток, що десь на подвір’ю стоять з чічками і білу смерть прогонять. Каже, що хмара очей отих дівчаток відвертають єї бажану смерть. Галюцинації” [8, 196].

Герменевтичний характер мислення В. Стефаніка виразно спостерігається в його листі до В. Морачевського за грудень 1899 р. Текст твору надзвичайно ущільнений, однак композиційна організація викладу матеріалу фіксує акцентування ува-

ги на аспекті герменевтики індивіда, представленого сферою відношення-стосунку. Уже в дебюті здійснено герменевтичну констатацію самопродумування. Причому такого, що стосується самоідентифікації автора в плані його особистісної екзистенції: “Кілько злого я зробив і кілько недоброго зніс, що не годен я прийти до себе” [8, 196]. Наступним етапом є вихід у сферу взаємодії з іншим індивідом – адресатом: “Посеред того я щодня про Вас гадав. І тогди, як гнів серед болота і мраки, і тогди, як вікна наші сонцем сріблилися” [8, 196]. Після цього йде своєрідне кульмінаційне піднесення. Воно, з одного боку, уміщує власне інформативний момент, але з другого – наснажує його колосальною глибиною міжособистісної взаємодії, котра пов’язує автора та його конаючу матір: “Моя мама вмирала і не вмерла, тепер лежить спухла і ціла тече і розпадаєся. Мука така тяжка. А я маю в серцю маленьку дучку і туди кров мені капає по каплі. Капає і капає” [8, 196]. Далі простежується переакцентування уваги, котре художньо підкреслює вагомість сказаного вище та водночас, через розгорнуте порівняння, подає узагальнене самоусвідомлення автором власного становища: “Як дивлюся на села по полю, то вони, як ті птахи, що до сонця не добилися і на землю попадали. Та так і я, як вони, до сонця не долетів” [8, 196]. Воно, це становище, проблематизується. Причому, що особливо суттєво, в ключі романної проблематики, асоціюючись найперше з образом часу: “Та й пропало. А може ще і не пропало – хто знає” [8, 196]. Розв’язка накреслює вихід: вона настає у площині відношення-стосунку і спроектована від автора до адресата: “Може я поїду до Вас, як мені час добре випаде...” [8, 196]. Завадити цьому може лише антигерменевтичний вияв міжособистісної взаємодії, надміру (і через це – без міри) інтенсифікований, котрий унеможлиблює наявність справжнього діалогу, про що говориться в підтексті: “...а як у Вас має бути богато гостей, то не поїду” [8, 196].

Аналізований лист, незважаючи на похмуру тональність, зумовлену фактичними життєвими реаліями, має воістину шедевральне звучання, що досягається тим внутрішньо-герменевтичним наповненням, яке виправдано визначає шляхи його інтерпретації. Прикметно, що письменник, перебуваючи в екстремальних умовах власного існування, засвідчував рівень

герменевтичного мислення такої колосальної глибини, що дає всі підстави констатувати в нього наявність оригінального герменевтичного “світопогляду”, довершеного герменевтичного світосприйняття.

Таким чином, епістолярій В. Стефаніка засвідчує високу міру внутрішньо-герменевтичного наповнення, яка виявляється на рівні функціонування найголовніших аспектів герменевтичної системності. Її адекватне встановлення обумовлює розуміння естетичної цінності листів письменника, взаємозв’язку глибинних процесів художнього творення та реальної життєвої екзистенції, базованої на герменевтичній основі.

Список використаних джерел:

1. Боров Ю. Герменевтика. Герменевтическая интерпретация. Герменевтический круг / Ю. Боров // Боров Ю. Эстетика. Теория литературы: Энциклопедический словарь терминов. – М.: Астрель-АСТ, 2003. – С. 94 – 95.
2. Врубель Л. Герменевтика / Л. Врубель // Література. Теорія. Методологія / Упор. і наук. ред. Д. Уліцької. – К.: Вид. дім “Києво-Могилянська академія”, 2006. – С. 56 – 113.
3. Гнідан О. Василь Стефанік. Життя і творчість / О. Гнідан. – К.: Радянська школа, 1991. – 222 с.
4. Ковалів Ю. Герменевтика. Герменевтичне коло / Ю. Ковалів // Літературознавча енциклопедія: У 2 томах. – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – Т. 1. – С. 220 – 221.
5. Лановик З. Hermeneutica Sacra. Монографія / З. Лановик. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2006. – 587 с.
6. Лановик М. Проблеми художнього перекладу як предмет літературознавчої рефлексії: Автореферат дисертації... доктора філологічних наук / М. Лановик. – К.: Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, 2006. – 39 с.
7. Мних Р. Герменевтика, герменевтика, герменевтика... / Р. Мних // Слово і час. – 2005. – № 4. – С. 50 – 58.
8. Стефанік В. Повне зібрання творів: В 3 томах / В. Стефанік. – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1952. – Т. 3. – 359 с.
9. Наливайко Д. Вступне слово упорядника / Д. Наливайко // Гадамер Г.-І. Герменевтика і поетика. – К.: Юніверс, 2001. – С. 5-6.
10. Хализев В. Теория литературы / Хализев В. – М.: Высшая школа, 2000. – 398 с.